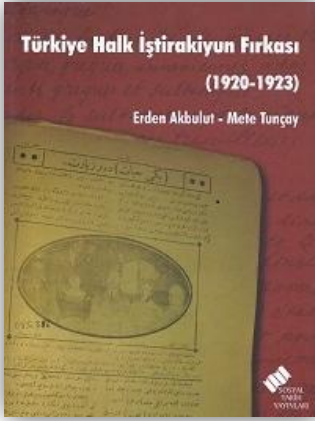

TÜRKİYE'DE KOMÜNİSTLER VE SENDİKALAR (II): UMUM KİLİKYA İŞÇİLER İTTİFAKI

4 Mart 2021

Yıldırım Koç

1919-1925 döneminde Türkiye'de komünistlerin işçi sınıfı içinde örgütlenme girişimlerinden biri Çukurova (Kilikya) bölgesinde gerçekleşti. Oluşturulan illegal sendika, merkezi Moskova'da bulunan Sendikalar Kızıl Enternasyonalı'ne (Profintern) üye oldu. Ancak bu örgütlenme legale çıkmadı ve bilindiği kadarıyla Çukurova bölgesinde daha sonraki yıllarda işçi sınıfı örgütlenmesine önemli bir miras bırakmadı. Ancak yine de, komünistlerin oluşturduğu illegal bir sendikal yapı olması nedeniyle önemlidir. Ayrıca, Kurtuluş Savaşı yıllarında komünistlerin Çukurova'da gerçekleştirdiği bu örgütlenmenin Kurtuluş Savaşı ve Sovyet Rusya konusunda yaptığı açıklamalar, daha sonraki yıllarda Mustafa Kemal Paşa'nın TKP'ye karşı olumsuz tavrının ve işçileri denetim altında tutma çabalarının nedenlerinden biri olsa gerektir.

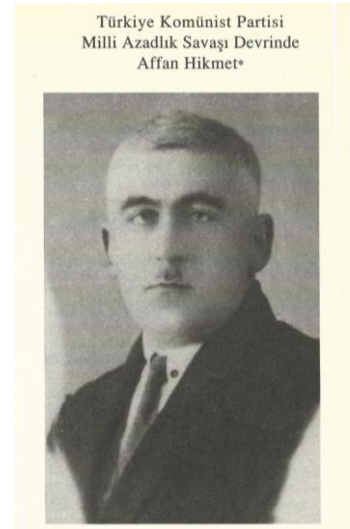
"O arada THİF/TKP Merkez Komitesinin görevlendirdiği Affan Hikmet, Mersin'e giderek bir Kilikya Umum İşçiler Konferansı toplamıştır. Çukurova'daki (Mersin, Adana, Tarsus, Osmaniye vb.) fabrika, demiryolu ve liman işçilerini temsil eden 42 delege 5 Ekim 1922'den itibaren üst üste üç gece Ata Çelebi'nin evinde toplantı yapmıştır. Affan Hikmet'in anılarına göre, konferansın gündemini dört sorun oluşturmuştur: (1) Memleketin dahili ve harici vaziyeti, (2) Türkiye proletaryasının vazife ve gayesi, (3) Teşkilat, (4) İkinci Profintern kongresine delege seçilmesi. (...) Örgütlenme biçimi olarak bir Umum Kilikya İşçileri İttifakı kurulmuş ve merkez bürosu seçilerek oybirliğiyle Kızıl Profintern'e katılmıştır. Bu uluslararası örgütün Moskova'da yapacağı 2. Kongreye gitmeleri için de dört delege seçilmiştir." (Akbulut, Erden-Tunçay, Mete, **Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2007, s.175)

TKP'nin yayımladığı **Yeni Çağ** dergisi, Affan Hikmet'in yazdıklarını, dilini sadeleştirerek şöyle aktarmaktadır:

"Kongreden sonra, partinin önemli işleri arasında, Mersin'de tertip edilen Çukurova işçileri genel konferansı ve Kilikya Genel İşçiler Birliği'nin kurulması yer alır. O sıralarda Adana havalisi, ülkemizin sanayi ve ziraat merkezi olarak büyük bir önemi haizdi. Kilikya'da irili-ufaklı 15'e yakın mensucat, yağ, sabun ve pamuk temizleyen (çırçır) fabrikalar vardı. Bundan başka üç beş buharlı değirmen, Mersin limanı, Mersin-Adana-Osmaniye demiryolları da bu bölgede bulunuyordu. Bir de ayrıca, sonbaharda Adana havalisine pamuk toplamak için çok miktarda ziraat işçileri geliyordu. Böylece bu havalı Anadolu'nun o sıralarda en işlek işçi merkeziydi. Dolayısıyla Parti MK burada 'Çukurova Genel İşçiler Birliği'ne büyük önem veriyordu. MK bu birliğin kurulması için Kilikya işçiler konferansının çağrılmasına karar vererek, Adana Parti Bölge Komitesine talimat vermişti.

"Bu konferansın teşkilatı için, MK Affan Hikmet yoldaşı görevlendirdi. Bir ay süren hazırlıktan sonra, 1922 yılının 5 Ekim'inde Mersin şehrinde gizli olarak Kilikya (Çukurova) İşçileri Genel Konferansı açıldı.

"Bu konferansa, doğrudan doğruya Mersin, Adana, Tarsus, Osmaniye şehirlerindeki fabrikalar, demiryolu, Mersin limanı işçilerinden seçilen 42 delege tam oy hakkıyla katıldı. Konferans Mersin şehrinde Ata Çelebi yoldaşın evinde (üç gece) toplandı." (Akbulut-Tunçay, a.g.k., 2007, s.345)

6-7 Ekim 1922 günleri toplanan Kilikya Fabrika ve İşletme Temsilcileri Birinci Konferansı Tutanağı **Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)** kitabında yer almaktadır. (Akbulut-Tuncay, a.g.k., 2007, s.351-370) Tutanaktan anlaşıldığına göre, Sendikalar Kızıl Enternasyonalî'nden (Profintern) bir temsilci de bu toplantıya katılmıştır. Bu tutanaktan bazı bölümler şöyledir: "Tüm Anadolu işçilerine, uluslararası proletaryaya çağrı, Lenin yoldaşa, Profintern'e ve Rusya İşçi Birliklerine selamlama mesajı gönderme önerisi de yine tartışmasız kabul ediliyor." (s.351) "Konferansa katılanların oybirliği ile Türkiye Kızıl Sendikalar Merkez Bürosu'na ve Kızıl Sendikalar Enternasyonalî'ne katılma kararı alacaklarına kesin inancımızı ifade ederiz." "Zamir yoldaş Profintern adına bir selamlama konuşması yaptı." (s.352)

Tutanak'ta yer alan "Ata Yoldaş'ın raporu"nda Kurtuluş Savaşı'nı zafere ulaştıranlar hakkında çok olumsuz değerlendirmeler yer almaktadır:

"Ata yoldaşın raporu: İçine emekçiler cumhuriyeti Sovyet Rusya'yı da alan bir Doğu ülkeleri federasyonuna yönelmek, Doğu halklarının ilerici müfrezesi haline gelmek yerine TBMM hükümeti, emperyalist generallerle masa başına oturup, özgürlüğü uğrunda savaştan Doğu halklarına karşı birlik kuruyor. (...)

"Batılı emperyalistlerle anlaşmakla bugünkü Türk hükümeti, ayaklanan Doğu'nun öncüsü olma misyonundan kaçıyor. (...) Türkiye emekçileri, Türkiye'nin Doğu halklarının bağımsızlığının celladı durumuna getirilmesini önlemek için elden geleni yapmalı, muzaffer uluslararası proletaryanın kalesi Sovyet Rusya'yla birleşerek, tek düşmanı Batı emperyalizmine karşı iki kat daha etkin savaş vermelidir. (...)

"Konferans oybirliğiyle Profintern'e katılma ve dünya proletaryasının bu kurmayına bir selamlama mesajı gönderme kararı aldı."

Toplantıda, "Türkiye işçi sınıfının görevleri hakkındaki raporla ilgili karar"da Kurtuluş Savaşı önemsenmezken, Sovyetler Birliği ve Lenin'e övgüler düzülmektedir:

"Proletarya diktatörlüğü ve Türkiye işçi sınıfının görevleri konusundaki raporu dinleyen Kilikya fabrika ve işletmeleri temsilcilerinin konferansı, Ekim taarruzuyla iç burjuvaziyi devirip proletarya diktatörlüğü ilan eden Rusya işçi ve köylülerine hayranlığını ifade eder. (s.367)

"İşçi sınıfının önderi Lenin yoldaşa:

"Ezilenlerin büyük önderi senin sağlık durumunu biz Türkiye işçileri büyük bir dikkatle izlemekteyiz. Senin yürek atışların, bizim kalplerimize yansımaktadır. Çünkü, sen bize yolumuzu gösterdin ve bizi mücadeleye davet etmekte. Sınıfsal birliklerimizi örgütleme yolunda ilk adımlarını atan bizler, işçi sınıfının büyük kumandanı senin başında bulunduğu uluslararası proletaryanın yardımımıza koşacağına inanmaktayız. İç ve sömürgeci burjuvazinin ezmekte olduğu bizler, içler acısı bir yaşam sürmekteyiz. Ama, birleşince, kararlı bir savaşa atılacak ve bütün ülkelerin proleterlerinin vereceği destekle, zafere ulaşacağız. Hasta yatağından kalk, Lenin! Sen yaşamak zorundasın ve yaşayacaksın. Çünkü, dünyanın bütün ezilen sınıfları ve bütün ezilen halkları böyle istiyor." (s.368)

Toplantıda alınan kararlarda, Kurtuluş Savaşı'nı zafere götürmüş olan hükümet, ihanetle suçlanmaktadır: "Anadolu işçilerine çağrı: TBMM hükümeti bugün ulusal devrim hükümeti durumundan, gericilik hükümetine, Doğu'daki bütün ulusal devrimci hareketlere karşı savaş hükümetine dönüşmeye çalışıyor ve böylece ulusun 1919'da yükselttiği sloganlara ihanet eden hükümet durumuna düşüyor. Bu durumda biz, Türkiye işçileri, ulusal devrim ilkelerine ihaneti kesinlikle protesto etmeli, bütün Doğu halklarının Batı emperyalizmine karşı birleşmesi için ısrarlı olmalıyız." (s.369)

Bu çalışmalarda belirleyici kişi, Affan Hikmet idi. 1894 yılında doğan Affan Hikmet, Askeri Tıbbiye'den baytar olarak mezun oldu. Ankara'da Türkiye Hafi Komünist Fırkası'nın legale çıkan biçimi olan Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın yöneticilerindendi.

Affan Hikmet, 1923 yılında Sovyetler Birliği'ne gitti ve öldüğü 1964 yılına kadar bu ülkede yaşadı.

Affan Hikmet, Umum Kilikya İşçiler İttifakı çalışmalarını anılarında şöyle anlatmaktadır:

"Türkiye Halk İştirakiyun Partisi teşkilatını işçi ve emeğiyle yaşayan köylüler arasında kuvvetlendirmeğe karar verdi. O vakit Anadolu'da işçi merkezi olarak Zonguldak kömür madenleri, demiryolu işçileri, Ankara'da

yeni başlayan fişek ve mermi yapmak için açılan imalatı harbiye fabrikası vardı. 1921 senesi sonlarında Fransızlar tarafından tahliye edilen Kilikya havalisinin ehemmiyetini merkezi komite nazara aldı. Çünkü Anadolu'da en çok sanayi ve zirai işçisinin olduğu yer Adana havalisiydi. Merkezi komite bu işçi merkezlerine en metin ve imanlı komünistlerini göndererek doğrudan doğruya işçiler arasında teşkilata başladı. Bu suretle Mersin'de, Adana'da, Zonguldak'ta işçi teşkilatları meydana getirildiği gibi Kilikya'da parti ülke komitesi de teşkil edildi." (Akbulut, Erden (der.), **Milli Azadlık Savaşı Anıları, Affan Hikmet, Ahmet Cevat Emre, Kazım Kip, Cemile Selim Nevşirvanova, Ziyetullah Nevşirvanov**, TÜSTAV Yay., İstanbul, 2006, s.33)

"Konferans teşkilat meselesinde Umum Kilikya İşçiler İttifakının teşkiline karar vererek merkezi büro seçti. Ve ittifaken Kızıl Profintern'e iltihakını kabul etti. Son mesele olarak konferans ikinci Kızıl Profintern Kongresine dört delege seçti. Bu konferans Anadolu işçi hareketinde mühim bir yer tutmuştu. Ve ilk olarak işçi teşkilatı açık ve haklı taleplerle ortaya çıkmıştı. Ve ilk defa olarak muhtelif işçi teşkilatlarının bir ittifakta birleşmesi vaki olmuştu. Bundan sonra Kilikya'da işçi hareketi esaslı surette gelişmeye başladı." (Erden, A. (der.), a.g.k., 2006, s.38)

1922 Ekim'indeki bu toplantıdan sonra TKP'nin Çukurova'da legal bir örgütlenmesi olmadı.

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının bu tür gizli örgütlenmelerde görevlerinin bulunduğu bilinmektedir. Bu dönemde ve daha sonraki yıllarda Türkiye'deki komünistlere karşı olumsuz tavrın ortaya çıkmasında Sovyet Rusya ve Komintern'e bağlılığın ve bu tür açıklamaların etkisi olduğu açıktır.

Komünistlerin Sovyetler Birliği'ne olan bağımlılığı 1923 yılında da devam ediyordu. Türkiye komünistlerinin 19 Nisan 1923 tarihinde Komintern ve Profintern yürütme kurullarına yaptığı başvuru bu açıdan çok ilginçtir. Başvuruyu yapanlar, Türkiye KP MK üyesi ve teşkilatçısı, Kilikya Birleşik Kızıl Sendikalar Sekreteri Affan Hikmet; Türkiye KP MK eski üyesi ve teşkilatçısı, RKP üyesi Z. Nevşirvanov; Türkiye KP eski üyesi ve teşkilatçısı, RKP üyesi Oruç Ali Bağirov'du. Başvuru şöyleydi: "Biz KYK'e, Profintern Yürütme Kurulu'na ve RKP MK'ne başvurarak, Ankara davasında yargılananlar ile gıyaplarında yargılananlar olmak üzere toplam 12 komünist yoldaşımızın, SSCB topraklarında bulunan tutuklu ve mahkûm Türklerle değiş tokuş edilmesini rica ediyoruz." (Akbulut-Tunçay, a.g.k., 2007, s.445)

Kaynaklarda Umum Kilikya İşçileri İttifakı (Kilikya Genel İşçiler Birliği) konusunda başka bilgi yoktur. Anlaşıldığı kadarıyla, komünistlerin gizli bir biçimde kurdukları bu işçi örgütlenmesi, legale çıkmadan, çeşitli tutuklamalar sonrasında tasfiye oldu ve daha sonraki yıllara önemli bir miras bırakmadı.